

УДК 94(477)

**О. Потіха**

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

**УНДО І „ПРОСВІТА”: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМИН (1930–1935)**

У першій половині 1930-х рр. націонал-демократи мали переважаючі впливи в культурно-освітньому товаристві „Просвіта”, яке у 1935 р. нараховувало 83 філії, що об’єднували понад 3070 читалень. Під впливом Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО) – однієї з найвпливовіших партій Західної України – перебували близько 3 тис. місцевих гуртків, до яких входило біля 100 тис. членів. Ундовці займали керівні посади у товаристві. Протягом 1923–1931 рр. „Просвіту” очолював один з лідерів УНДО – М. Галущинський, В. Мудрий був членом Головної управи, у 1925–1931 рр. – генеральним секретарем, а у 1932–1939 рр. – першим заступником голови товариства. У керівних органах товариства займали посади Ю. Павликовський, І. Ліщинський, М. Творидло, С. Кузик, М. Волошин. Відомими діячами та активістами „Просвіти” у краї були В. Целевич, С. Баран, С. Витвицький, М. Західний, С. Біляк.

Члени партії брали активну участь у створенні нових філій і читалень товариства, організовували курси для підготовки просвітянських кадрів, підтримували розвиток бібліотечної та видавничої справ, аматорських театральних гуртків. Архівні документи містять численні повідомлення про діяльність ундовців, спрямовану на піднесення народної освіти, культури, розвиток національної свідомості. Так, під час зібрання членів місцевої „Просвіти” у Городку Ягеллонському на Львівщині в жовтні 1932 р. посол С. Біляк наголошував на важливості розширення мережі читалень, які є освітніми школами для українців, спонукав до активної участі у їх діяльності. Заклики ундовців до відновлення та створення нових читалень, розповсюдження літератури містилися у газетах, листівках. Вони спонукали західних українців до активної культурно-освітньої роботи, а відтак – прилучали їх до політичної діяльності у лавах УНДО.

Зовнішніми виявами єдності партії з культурно-освітніми товариствами – „Просвіта”, „Рідна школа”, – була організація та проведення народних зборів, маніфестацій, святкувань. ПНК партії організовували багатолюдні наради за участю духовенства і керівників культурно-освітніх товариств, ундовських депутатів, влаштовували урочисті походи на могили вояків УГА, проводили поминальні панахиди за загиблих учасників національно-визвольних змагань, проводили заходи на відзначення національних свят, видатних подій в житті народу, вечорниць, концертів на честь річниць Т.Г. Шевченка та інших відомих українських діячів.

Націонал-демократи надавали великого значення впливу „Просвіти” серед українського громадянства, як важливого чинника у формуванні почуття національної свідомості та єдності українців. За словами М. Галущинського „Просвіта повинна в’язати всі порозділювані частини народу в одно духовне ціле, себто дбати про вироблення сильного почуття національної єдності... вона має стати охоронним засобом у щоденній розвоєвій праці й у щоденній боротьбі за існування національного організму” в умовах чужонаціонального панування. Будучи виразниками національних прагнень західноукраїнського населення, націонал-демократам не раз доводилося захищати перед владою право на існування „Просвіти”, використовуючи для цього політичний і парламентський досвід, а також звертатися до громадськості за матеріальною допомогою товариству. Керівництво партії разом з лідерами „Просвіти” бачили „Просвіту” не як організацію для вияву вузькопартійних інтересів, а як інституцію для боротьби за кращу долю українського народу.